

zadba. Városfejlődésünknek tehát nem megindítói, hanem csak továbbfejlesztői és kibővítői a nyugati telepések. (Különösen vonatkozik ez a megállapítás délvidéki városainkra.) A magyar városok talán már a honfoglalás után megindultak a kifejlődés útján, akár csak a balkáni városok. Ebben az önálló alakulásban a hasonló társadalmi viszonyok miatt sok megegyezést mutatnak a bizánci-bolgár városokkal. A művelődés minden terén észlelhető szoros érintkezés azonban feljogosít minket arra is, hogy a tapasztalható hasonlóságokat részben a bizánci-bolgár közvetlen hatás számlájára írjuk. Ebben az ítéletünkben a — ha csak szórványosan is — fennmaradt történeti dokumentumok is támogatnak.

IRODALOM: *Darkó Jenő*: Bizantinisch-ungarische Beziehungen. Weimar. 1933. — *Diószegi András*: A Magyarországon keresztyűvezető kereskedelmi utak az Árpád-házi királyok idejében. Kolozsvár, 1909. — *Fehér Géza*: Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V—XI. Jahrhunderten. Bpest, 1921. — *Fehér Géza*: A bolgár egyház kísérletei és sikerei hazánkban. Századok, 1927. évf. — *Hézer Aurél*: A Balkánfélsziget közlekedő útjai. Bpest, 1909. — *Hóman Bálint*: A magyar városok az Árpádkorban. Bpest, 1909. — *Léderer Emma*: A legrégebb magyar iparososztály kialakulása. Századok, 1928. évf. — *Miskolczy István*: A középkori kereskedelem története. Bpest, 1926. — *Pleidell Ambrus*: A magyar várostörténet első fejezete. Századok, 1934. évf. — *Pleidell Ambrus*: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban. Bpest, 1925. — *K. Roth*: Sozial u. Kulturgeschichte des byzant. Reiches. Berlin u. Leipzig, 1919. — *G. Sakazov*: Bulgarische Wirtschaftsgeschichte. Berlin u. Leipzig, 1929.

POZSONYI ZOLTÁN

A háború filozófiája

SZÜLETÉS ÉS HALÁL az a két végső pont, amelyek közé bele van ékelve az ember élete; nemcsak az egyes emberé, hanem a nagy közösségé, az egész emberiségé is. Ami közbül esik, történetnek nevezzük, s értjük rajta azoknak a feszültségeknek a kioldódását, amelyek ezt a hatalmas folyamatot meghatározzák. Feszültségekről beszélek, mint az antik stoikusok, mert ezek nélkül nincsen fejlődés, csak megállás, ahol pedig a magatartás fontosabb, mint az előrehaladás, ott multhatatlanul bekövetkezik a halál. Az élet dinamikus tények sorozata, amelyek elsöprik, partra dobják mindazokat a tendenciákat, amelyek az élet lendületének, a teremtő fejlődésnek útjában állanak.

Nem mindig tudatos erők ezek, hiszen a tudatosság csak vékony réteg a tudattalanban mozgó erők felett, amelyek újra meg újra áttörnek az annyi büszkeséggel és fáradsággal megépített tudatos életet. Ösztönös megmozdulások s emberi értelemmel kiismerhetetlen elvszerű tényezők dinamikája forrong a történelemben, s kirobbanásuk igen gyakran érthetetlen a logikus értelem előtt.

Az értelem ilyen csődje az is, amely létrehozta a háború lényegére, metafizikájára vonatkozó igen gyakran ellentétes felfogásokat,

s ezeknek a mindennapi életben mutatkozó vetületeit, amelyeket közönségesen militarizmus és pacifizmus néven ismerünk. Ahelyett, hogy ezeknek a felfogásoknak elvszerű boncolását, ismertetését vállalnám, egyszerűen az emberiség két nagy alkotó egyéniségére mutatok rá, akiket ha egymás mellé állítunk, elképzelni is alig lehet nagyobb ellentétet. Szent Ágostonra és Darwinra gondolok.

Szent Ágoston az emberiség egyik legnagyobb lángelméje. Életének legnagyobb tette „De civitate Dei” című műve. Filozófiai szempontból a leghatalmasabb konstrukciók közé tartozik, amelyet valaha is megalkottak az emberiség történetéről; a földi lét értelmének magyarázata Isten színe előtt. Két állam szerepel benne, a civitas Dei, Isten országa, amely a jó és istenfélő polgárokat zárja magába, s a civitas diaboli, a sátán országa, amely a gonoszok, a kárhözatra méltók birodalma. Az emberi történet nem más, mint e két ország folytonosan megújuló, soha el nem apadó küzdelme. A történelem minden nagy és kicsiny tettét ez a küzdelem hozza létre, amely csak a világ végeztével szűnik meg, amikor Krisztus ítéletet tart Isten és a sátán birodalmának polgárai felett. A történet tehát isteni világterv eredménye, amelyben a harc Isten eszköze az emberek megpróbálására.

E csodálatosan zengő hősköltemény száraz és tudós ellentéte Darwin műve a fajok eredetéről, de ha a benne rejlő elvszerűséget tekintjük, a végső eredmény ugyanaz. Az egyének és fajok élete, s így története is könyörtelen harc eredménye. A *struggle for life*, a létért való küzdelem életünk minden pillanatának korlátlan ura, s csak úgy kerülhetünk ki belőle győztesen, ha e vastörvénynek alávetjük magunkat.

Szándékosan állítom szembe ezt a két, egymástól nagyon különböző lelki alkatot. Azt akartam megmutatni vele, hogy mindenkor nagy elméi, bármilyen természetűek is különben, a háborút ugyanolyan szükségszerűnek tartották, mint magát az életet, vagy a halált, nemcsak a történeti tényekből kiindulva, hanem elvi meggyőződésből is.

Meg kell tehát vizsgálnunk, hogy mi az, ami a háborút a történelem leghatalmasabb tényezőjévé tette, melyek azok az elvszerű vonások benne, amelyek Hérakleitost az ókor egyik legnagyobb gondolkodóját annak a tételnek a kimondására kényszerítették, hogy a háború mindenek szülőatyja.

Akár isteni világterv a történelem, akár vak kényszerűség eredménye, mindenképen *értékmegvalósító folyamat*. Mivel pedig a háború már csak a tények tanúsága szerint is a történelem leghatalmasabb mozgója, ugyancsak értékmegvalósító erőnek kell lennie, még pedig pozitív értékeké, mert a történelem folyamán nem ismerünk olyan korszakot, amelyben ne háborúk alakították volna az emberiség sorsát, viszont az emberiség haladása, kulturális emelkedése ugyanezen időszak alatt tagadhatatlan tény. A háború tehát, ha paradoxonnak hangzik is nem rombolt, hanem épített, olyan erőket vetett felszínre, amelyek nem gátolták, hanem elősegítették az értékmegvalósító folyamatot.

Harc hozza létre az egyéni embert, a nemek harcából születik meg az egyén, s hogy ennek a harcnak milyen durva, esetleg kifinomult eszközei vannak, azt a mindennapi élet tapasztalatai elég világosan megmutatják mindegyikünknek. Az ember azonban azzal, hogy megszületik, nemcsak egyénné válik, hanem egy társadalom tagjává is. A modern társadalompszichológiai kutatás kimutatta, hogy az emberben az én-tudattal együtt a más-én tudata is megvan, amely legalább egyidejű, ha ugyan nem korábbi, mint az éntudat. Ez alkotja a Scheler által Gemeinschaftnak nevezett lelki közösséget, szemben a Gesellschafttal, amely jogi szervezethez tartozik. Ha a háború értékmegevalósító tevékenység, a közösség kialakításában fokozottabb erővel, s világosabban láthatóan kell jelentkeznie, mint az egyén életében, mert az ember természeténél fogva társas lény, mint azt már Platon és Aristoteles is tudták.

Az angol Hobbesnek az a gondolata, hogy az emberiség ősellapota a „bellum omnium contra omnes“, túlzott formában ugyan, de rámutat a kérdés lényegére. Azt is tudja, hogy ezt az állapotot az emberi nem fennmaradása érdekében meg kell szüntetni, de a maga jogászai pacifizmusában szerződéssel véli kiküszöbölni. Nem veszi észre, hogy a harc magában véve közösségteremtő tényező, szükségszerűen hozza létre az emberek társulását. A más-én tudata csak lelki készség, amelynek mozgató erejét, a történelemben jelentkező dinamikus hatását a háború adja meg. A szétszórta élő embercsoportok, a társadalom ősi sejtjei a harc kényszerűségében társultak egymással. Megtalálták egymásban az egységes fajjá alakító tényezők csiráit, amelyek előbb azonos gondolkodásra, később közös és azonos célok kitűzésére kényszerítették őket. A küzdelem a vér és vas kényszerűségével egymásba forrasztotta ezeket a közösségeket, előbb a fajiság öntudatára ébresztette őket, később népi, majd nemzeti közösségeket formált belőlük olyan erővel, hogy szervezett állammá tudtak alakulni. A tudattalanban élő, s onnan lassanként felmerülő készségek tudatosává válnak, s ekkor született meg a harcból a háború. Háborút csak szervezett államok, tehát közösségi személyek viselhetnek egymással. A harc a szervezetlen egyének küzdelme, a háború a szervezett közösségek hatalom- és akaratnyilvánítása nemzeti célok, tehát értékek érdekében.

Az értékek a fejlődés folyamán nyilatkoznak meg, a fejlődés pedig szükségszerűen növekedéssel jár. Minden állammá alakult nemzet szellemi és fizikai életteret tölt be, amely a növekedés folyamán szűknek bizonyul, s így azt szét kell feszítenie. E törekvése közben gátló tendenciákkal találkozik más közösségi szervezetekben, amelyeket le kell küzdenie s előáll a háború kényszerűsége, mint az értékmegevalósító folyamat eszköze.

A nemzet értékességének, vagy értéktelenségének legkiméletlenebb próbaköve a háború. Nemcsak a közösséget, de az egyént is színvallásra kényszeríti. A meglévő képességeket fokozott erő kifejtésre készíti, az eddig fel nem használtakat pedig kibontakozásra bírja, egyben nemzeti értelműekké öntudatosítja. Összekovácsolja azokat, akik valóban a nemzet élő organizmusát alkotják, s kidobja testéből azokat, akik parazitákként élőködnek rajta. Igazi szellemi

közösséget alakít az együtttharcolók véréből és verejtékéből, s a béke pusztító eltömegesedési folyamatát azzal állítja meg, hogy egyéni kiválóságokat, hősokeket nevel.

Valóban tragédia egy nemzet életére, ha tagjai tömegemberekké válnak. Korunk divatos filozófusai nem győzik eleget hangsúlyozni, hogy milyen veszedelem ez az egész emberiség életére, elfelejtik azonban, hogy az eltömegesedés fenyegető lelkiállapotát éppen a háború szünteti meg. Háború ott van, ahol egy hatalmas *vezéregyéniség* a nemzet minden energiáját magába gyűjti, felismeri azokat az értékeket, amelyeket nemzetének meg kell valósítania, ha nem akar elpusztulni, s ezeknek megvalósítására törekszik a béke eszközeivel addig, míg az lehetséges, s a háború eszközeivel akkor, ha az értékmegvalósítás folyamata ezt követeli meg. A háború hatalmas apparátusát, anyagi gépezetét és szellemi irányítását azonban egyedül nem képes ellátni. Szüksége van olyan egyéniségekre, akiket kiemel a tömegből, hogy munkájában segítsék. Ha ilyenek nincsenek, nevel magának. Nálunk is ezt célozza az ifjúvezetők képzésének mozgalma; a békében és háborúban egyaránt használható erős egyéniségek felnevelését.

A történelem sohasem volt a szürke tömegemberek életnyilvánulása. Carlyle *hősokeknak* nevezi azokat a nagy egyéniségeket, akiket egy-egy kor felszínre hoz, hogy benne kortársai is, meg az utókor is a kor igazi képviselőjét, lelkét pillantsák meg. Minden kort meg lehet ismerni hőseiből, ezeket a hősokeket azonban nem a béke, hanem a háború termeli, mert csak az képes olyan robbanás-szerű átalakításokra, amilyenek a nagy egyéniségek felmerülésében megmutatkoznak. Háborúinknak a nemzet életére gyakorolt hatása attól függ, hogy az *alkotás*, vagy a *pusztítás értékeit* igyekeznek-e megvalósítani. Tételünket legközvetlenebbül a történelemből vett példákkal igazolhatjuk.

Egyetlen európai értelemben vett ember előtt sem vitás, hogy *Franciaország* a kultúra történetének egyik legkiválóbb képviselője. Háborúban született, abban is nevelkedett fel, a harc, akár a szellem, akár a vas fegyvereivel vívták, minden franciának életeleme volt. Hősei születtek, akik erőssé és nagygyá tudták tenni, mert a háborúkat a nemzet céljainak szolgálatába állították. Romlása ott kezdődött, mikor történelmének egyik legnagyobb egyénisége, XIV. Lajos, a Napkirály, a háborút nem a nemzet, hanem egyéni és önző céljai szolgálatába állította, leszakította tehát életét adó talarjáról, a nemzei közösségről. Ettől kezdve a háborúk Franciaország pusztító csapásává lettek. A Napkirály rablóhadjáratai, s a belül pusztító dragonnádok a francia népet legkiválóbb fiaitól fosztották meg, kiknek elvesztését alig-alig tudta már pótolni a francia életerő. A királyi és rendi önzés továbbnövelte a bajokat, amelyek végül a francia forradalomban robbantak ki, a háborúnak ebben a szégyenletes kópiájában, amely építő szándék nélkül csak rombolni tud, de még így is magasra tudott emelni egy embert, aki az események kábító zürzavarában vergődő nemzeti öntudatot egyéni, önző céljainak szolgálatába állította. Napoleonra gondolok itt, aki Waterloonál már tizenöt éves gyermekeket hurcolt a csataterre, s minden győ-

zelme ellenére francia hullákkal szórta tele Európa földjét. A XIX. század francia forradalmi, s végül a világháború befejezte ezt a romlást, s Franciaország a Páris-környéki békekben ítéletet mondott önmaga felett. A béke éveiben silány és kapkodó prókátorok irányították, akik a securité szuggesztíójával még a bátrakat is a Maginot-vonal mögé bujtatták. Az eredményt saját szemünkkel láttuk.

A továbbiakban a magunk életét hasonlítom össze a háború tükrében Franciaországgal, ugyanazon időponttól kezdve. A XVII. században Magyarország testileg-lelkileg meg volt nyomorítva. A török hódítás irtózatossá teszi veszteségeit még csak fokozták a felszabadító háborúk, s mégis hősokeket szült a nemzet Rákóczi szabadságharcában. A XVIII. század a politikai küzdelmek kora, de ha a dinasztianak katonák és hősokek kellett, a mi sorainkból válogatta őket. A XIX. század nagy szabadságharcában elbuktunk ugyan, de a küzdelem erőssé és keményre nevelte a magyarságot, míg végül diadalmaskodnia kellett, elfoglalhatta méltó helyét Európa népei között, s a világháború megint kemény és harcos népre talált.

A háborút elvesztettük, de önmagunkat megtaláltuk. Az a szörnyű csapás, amely Trianonban ért bennünket, más népet földre sújtott és szétzüllesztett volna, a háború vasökle azonban a magyarságot törhetetlen egységgé kovácsolta, amelynek eredményei a háború után mutatkoznak meg. Alig húsz év alatt Magyarország újra talpra állt, ellenségei pedig széthullottak.

Mi volt az az erő, amely az egyik népet a pusztulás szélére sodorta, a másikat újra meg újra, vesztett háborúk ellenére is felemelte? Anyagi jólét? Sohasem voltunk gazdagok, Franciaország pedig a kis- és nagytőkék világát mindig. Érthetetlennek találnók ezt a különös ellentmondást, ha a történelem kérlelhetetlen biztonsággal nem mutatna rá arra a tényre, hogy a háborúkat sohasem anyagi, hanem mindig *szellemi tényezők* indítják el és határozzák meg. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a háborúban nem szerepelnek anyagi tényezők, hiszen nem elvekkkel, hanem fegyverekkel vívják meg, — mégis azé a győzelem, aki a fegyverek mellett a hatalmasabb, az erősebb eszmét vonultatja fel. Ez ad a fegyvereknek lendületet, ez forrasztja össze a közösség tagjait a háború változó eseményei között, s ez hozza felszínre a háború tisztító hatását, amikor eltűnnek az aljas indulatok, s hősokek emelkednek ki a szürke tömegeből. A háborúban érezzük tisztán és tudatosan a nemzethez tartozást. Mindenki érzi, hogy egy közösséghez tartozik, amelynek számot kell adnia önmagáról, hogy hogyan sáfárkodott azokkal a javakkal, amelyeket csak úgy élvezhetett, hogy a nemzeti közösség tagja volt. Átlátja, hogy a közösséghez tartozás nemcsak jogokkal, hanem köteleességekkel is jár. Nemcsak a szociális együttérzés, a nemzeti öntudatosulás aktív eszköze a háború, hanem a *nemzeti etika* ébresztője is, mert megnyilvánulásának minden pillanatában áldozatot és lemondást, az etikus lélek legteljesebb kifejezését követeli résztvevőitől. Áldozatot pedig nem könnyű hozni. Aki áldozatot hoz, annak újra meg újra le kell győznie magában a természetes önzés féktelen követelőzését és vasvesszővel kell kény-

szerítenie magát arra, hogy másokra gondoljon először és ne önmagára.

A háborút viselő nemzetnek egyetlen tagja sincs, akinek ne kellene éreznie az *áldozat erkölcsi parancsát*. A háborúban nemcsak férfiak harcolnak, hanem *gyermekek és anyák* is. Mindegyik a maga módja szerint. A férfi heroizmusa az élet bátor kockára vetésében, a halálfélelem legyőzésében nyilvánul meg. De kérdem, nem kell-e ahhoz is önfeláldozó bátorság, a heroizmusnak etikus magasságokig emelkedő foka, ami az anyát a háború korlátozásainak elviselésére képesíti, erőssé teszi arra, hogy keményen és makacsul dolgozzék gyermekeiért, zúgolódás nélkül álljon sorban, összeszorított szájjal tűrje a légitámadások veszélyeit, végül a nemzet jövőjébe vetett bizalommal adja meg a legnagyobb áldozatot, veszítse el férjét és fiait? Az anyák fájdalmas testéből szakadnak ki a jövőendő katonái, az ő végtelen türelmük és önfeláldozó szeretetük neveli a nemzet életének reménységeit.

A férfit a harc hevében magával ragadja az a hősi lendület, amely az emberi természet mélységeiben rejtőzik, s élet és halál közömbössé válnak előtte, nem érzi már azt a határvonalat se, amely a halál mesgyéjét jelenti. A hősi halál a legszürkébb emberből is misztikus lényt avat. Ha nem is tudja, de érzi ezt minden katonája a háborúnak. A hősiesség, a férfias kiállás érzése akkor is ott van tudata mélyén, amikor esetleg hónapokig esőben, sárban, fagyban és hidegben mélyre vájja magát a lövészárookban. Az anya hősiessége talán nem követel a testtől ekkora áldozatot, a lelket azonban jobban meg tudja próbálni. A szürke hétköznapok apró tűszúrásait, az aggodás virrasztásra kényszerítő gondjait könnyebb-e kiállani, mint a golyók süvöltését? A köznapi élet taposómalma kinzó következetességgel őrli a lelket, s az ellenálláshoz valóban az anyák hősi lelke kell. A névtelen katona mellett nem kellene-e szobrot emelni a névtelen anyának is?

Weltgeschichte ist Weltgericht mondja Hegel, a nagy német gondolkodó, csak azt kell hozzátennünk, hogy ebben a világitéletben a háború játssza a bíró szerepét. Kiméretlenül mérlegre tesz mindenkit és mindent, s jaj annak a nemzetnek, amely ebben a véres ítéletben könnyűnek bizonyul, amelynek férfiai nem vállalják a halál áldozatát, női pedig az anyaság fájdalmát.

Megint előbbi példámhoz fordulok. Franciaországot nem a háború pusztította el, hanem a béke. Önmagunk lebecsülése volna, ha azt állítanók, hogy a francia katonák nem harcoltak férfiakhoz méltóan az elmúlt világháborúban. Honnan tehát az a tragikus szerep, amelyet Franciaország ebben a háborúban betöltött? Ha választ akarunk, nem kell egyebet tennünk, mint a statisztikai évkönyvek adatait megvizsgálnunk. A francia családok tízezrével hagyták el földjeiket és költöztek a városokba, a francia férfiak mohó buzgósággal kapartak össze annyi tőkét maguknak, hogy mielőbb nyugalomba vonulhassanak, a francia anyák pedig nem vállalták az anyaság fájdalmát. Békét és biztonságot óhajtott Franciaország és acélfalak mögé bújva igyekezett elkerülni a háborút, a lelke mélyén élő hősiessé szellemet pedig erőszakkal hallgattatta el.

Mi magyarok a veszített háborúval nem veszítettük el önmagunkat is. Vártunk, túrtünk, dolgoztunk, s megőriztük azt a kemény parancsot, amely megtartott bennünket Európában. Készen álltunk az újabb küzdelemre. A történelem ítélőszékében a nagy bíró a háború, sohasem talált könnyűeknek bennünket, sem férfiainkat, sem asszonyainkat.

Ez a *háború etikája*. Nem egyéni, hanem *közösségi etika*. Ha a háború, mint már kifejtettem, a történelem legnagyobb közösségteremtő tényezője, akkor nyilvánvaló, hogy benne jelennek meg legtisztábban azok az értékek, amelyek egy közösséget erkölcsi közösséggé tesznek. Kant kötelesség-etikáját sokan, sőt joggal támadták, de el nem muló érdeme, hogy az erkölcsi parancs feltétlen érvényét ő jelentette ki először teljes határozottsággal s filozófiai megalapozottsággal az európai kultúra történetében. A feltétlen parancs feltétlen engedelmességet követel, ha etikus lény akarok lenni. De hol jelenik meg határozottabban a parancs, és hol követel még határozottabb engedelmességet mint a háborúban, ahol egyetlen parancs pontos végrehajtásától ezrek élete függhet? És hogyan egyeztethető össze ez a követelmény a háború individualizáló, egyéneket teremtő hatásával, amelyről korábban beszéltem? Hogyan alakulhatnak ki ott egyének, ahol nincs más követelmény, mint a feltétlen engedelmesség? Kant felel meg erre is: a feltétlen parancsban az akarat önmagát állítja, szabadon aláveti magát az erkölcsi követelménynek, mert fel ismeri benne az erkölcsi értéket, amellyel szemben az erkölcsi személy nem helyezkedhetik a tagadás álláspontjára. A háború nem vak tömegek, hanem erkölcsi személyek harca, s célja nem tömeggyilkosság, hanem az ellenséges közösségi akarat értelmetlenné tétele. Végső eredményben az *igazságosság* követelményének érvényesítése, amelyet szerződések csak addig határoznak meg, amíg azok az élő és egyre növekvő étellel összhangban vannak. A hági békepalota felírata: „si vis pacem, para iustitiam“ (ha békét akarsz, adj igazságot), érvényes addig, míg az igazság az élethez alkalmazkodó valóság és nem merev jogász formula, mert ha azzá válik, az élet maga tépi szét bilincseit, ha kell háborúban is.

Szükségszerűen felmerül most már az a kérdés, hogyha a háború az etika követelményeivel összhangban áll, sőt a közösségi etika legdinamikusabb tényezője, mennyiben egyeztethető össze a vallásos étellel. Sem hivatásom, sem célom ennek dogmatikus fejtegetése, csupán egyetlen tényre mutatok rá, amely a vallás és háború viszonyát tökéletesen megvilágítja. A háború az a történeti jelenség, ahol a halál közelsége minden pillanatban szemünk elé tárul. Öntudatosítja bennünk az élet és halál viszonyát, hiszen állandóan érezzük az elmúlás lehelletét, amely éppen a legderékabban, a legbátrabbakat sodorja magával. A halál küszöbén világosabban lát a szem, érzi és tudja, hogy a földi lét csak bevezetése egy másik, tökéletesebb létnek. Lehetetlenségnek érzi, hogy a hősi önfeláldozás etikai értékei az organizmus halálával semmivé váljanak s tudja, hogy a halál csak a *halhatatlanság* kapuját nyitotta meg előtte. Az egyéni célok érdekében ránszakadó halál az önzés szenvedélyében talán az életet fájlalja, a közösség hősi halottja azon-

ban a legtöbbet adta, amit adhatott, s a halálban csak a halhatatlanságot érzi, mert elmúlásával a halhatatlan közösséget, a nemzetet szolgálta.

Talán egy nép sincs, amely történelme folyamán ezt a csodálatos érzést annyiszor tapasztalta volna, mint a magyar. Mi mindig ott álltunk az élet és halál mesgyéjén, olyan pusztító erejű századokban is, amelyek más népet régen megsemmisítettek volna. De a szakadatlan háborúkból új élet és új erő született, a mi kemény fajtánk a küzdelemben még jobban megacélosodott, s az egyének halálából a nemzet halhatatlanságának tudata virágozott ki. Hiszem, hogy ez a tudat az eljövendő évezredekben is kísérni fog bennünket.

BERKY IMRE

Országos Magyar Természettudományi Múzeum

A KÁRPÁTOK GYÜRÜJE csaknem háromnegyed körívvel veszi körül és öleli hozzá a bezárt, szigethegységek tagolta egységes medencét, Magyarország földjét Középeurópához. E földterület geológiai multja, különleges földrajzi helyzete, klimatikus adottságai eredményezték, hogy hazánk egyike Európa természeti kincsekkel legbővebben megáldott területeinek. Földrészsünk ezen aránylag kis területén a pusztai, mocsári, lápi, középhegységi, karszti, havasi flórát és faunát egyaránt megtalálhatjuk. Természetvédelmünk teljesen elhanyagolt multján szárad a bűn, hogy pl. őslápjaink, mocsárvidékjeink, alföldi őstölgyeseink úgyszólván kivétel nélkül áldozatul estek a multak túlzott és nem mindenkor megfontolt nyereségvágyának.

A Balaton-vidéki bazalthegyeket, a Sághegyet, a dunabogdányi Csódihegyet, a Somoskőt, Kisbalatont, hogy csak a legfájóbbakat említsem, most fenyegeti hasonló veszély. Nem törődünk és nem törődünk kisebb, gazdasági szempontból jelentéktelen, de tudományos értékre részben felbecsülhetetlen természeti ritkaságaink védelmével sem, így pl. az őslénybúvárok körében világszerte ismert ipolytarnóczi lábnyomos kőpadból, az ugyaninnen leírt s csak egyetlen példányban ismert kövesedett fatörzsből csak maradványokat sikerült megmenteni; a tihanyi geysirkúpokat, hazánk egyes pontjainak relikti flóráját és faunáját viszont az el-, illetve kipusztulás veszedelme fenyegeti.

Ha már nem voltunk és nem vagyunk képesek megőrizni hazánk földjeinek természettudományi szempontból értékes pontjait, mint védett területeket, igyekeztünk-e legalább földtörténeti emlékeiből, ásványvilágából, flórájából, faunájából összegyűjteni mindent, amit a következő nemzedékek és a tudomány számára még megmenthetünk?

E téren semmi vád sem érheti a multak magyar természetkutatóit. Fáradhatatlan buzgalommal járták be Hazánk földjét és fa-